

2003

Ganzen opvangbeleid

Internationale natuurbescherming
in de landbouwpraktijk

*Van verjagen
naar
ganzenopvang*

Ganzen

Internationale natuurbescherming in de landbouwpraktijk

opvangbeleid

Bart Ebbinge

Maeike Lok

Raymond Schrijver

Robert Kwak

Belia Schuurman

Gerard Müskens

OPDRACHTGEVERS

Guozzekrite

Guozzebehear Kuststripe Wûnseradiel-Súd

Ganzengedoogvereniging Súdwesthoeke

Vereniging De Fjûrlannen

Boeren met ganzen Terschelling

Vereniging Agrarisch Natuurbeheer en Ganzenopvang Ameland

Vereniging Boerenbelang Schiermonnikoog

Agrarische Natuurvereniging Waterland

Coöperatie voor Ganzenopvang en Natuurbeheer Fraterwaard

Vereniging Meervogel

*Voorheen waren alle ganzen rotganzen,
nu zijn er ook Brandganzen, Kolganzen, Rietganzen etcetera.
Ik heb een andere kijk op de dieren gekregen.*

S. Reitsma, Guozzebehear Kuststripe Wûnseradiel-Súd

Inhoud

3 Voorwoord

4 Inleiding

6 DEEL 1: De ganzen

6 Grazende gasten uit het hoge noorden

8 Nederland: Een El Dorado voor toenemende aantallen ganzen

8 Ganzen grazen groen. Landbouwschade door grazende ganzen

9 Hoeveel gebied is nodig om alle in Nederland overwinterende ganzen op te vangen?

10 DEEL 2: Natuurbeleid voor ganzen

10 Ganzenbeleid van de Nederlandse overheid

11 Experimentele ganzenopvanggebieden bij boeren

16 DEEL 3: Boeren en ganzen en de brug naar burgers

16 Economische aspecten van het inpassen van ganzenopvang in de agrarische bedrijfsvoering

20 Veranderde opstelling van boeren ten aanzien van natuurbescherming

21 Ecotoerisme rondom overwinterende ganzen

22 DEEL 4: Naar een toekomstperspectief voor boeren en ganzen

23 Conclusies

24 Aanbevelingen

25 Zoekplaatje
Colofon

*Halverwege de jaren tachtig werden we geconfronteerd met
Rotganzen. Het verjagen kostte extra arbeid en het gewas was
desondanks weg. Nu mogen we weiden per 1 mei.*

We gaan bewuster om met bemesting. F. Kiewiet, Ameland

Toen wij gevraagd werden het voorwoord te schrijven voor een evaluatie van het experimentele ganzenopvangbeleid in Nederland waren we erg verbaasd. Maar ook vereerd. Dat onze mening er toe doet ! We komen al jaren in de Anjumer Kolken. Geke al sinds haar eerste winter in 1988, en ik sinds ik in het voorjaar van 1992 Geke leerde kennen in Kologriv langs de Unzja-rivier, zo'n zeshonderd kilometer ten noordoosten van Moskou.

Voorwoord

Bij Kologriv eten we ons eind april steevast dik en rond voordat de laatste lange etappe aanbreekt naar het eiland Waigatsj, waar we broeden. Geke had net haar eerste man verloren – viel zo maar neer na een knal en rondvliegende hagelkorrels bij Kostroma langs de Wolga. Daarna was ze, als jonge weduwe, met een groepje andere Kolganzen doorgelvogen, tot waar de Unzja in de Wolga uitstroomt, en volgde de Unzja stroomopwaarts tot Kologriv. Ik greep mijn kans toen ik haar daar zag. Het ijs in de Unzja begon net te breken.

Ik ben in 1990 geboren in de Bolsjezemelskaya toendra in Noord-Rusland en heb met mijn ouders mijn eerste winter bij Piaam doorgebracht. Mijn vader lette altijd goed op, want elke ochtend als we van het Ijsselmeer kwamen, vloog daar toen heel wat hagel door de lucht. Geke komt oorspronkelijk van het eiland Waigatsj en zoals gebruikelijk bij ganzen zijn we naar haar geboortegrond teruggekeerd om daar ons nest te maken.

Kort na de broedtijd, als onze kinderen opgroeien, verliezen we onze slagpennen en kunnen zo'n drie weken niet vliegen. Dat is altijd eng, we houden ons dan erg stil, en blijven vlakbij de rivieroever. Omdat daar gelukkig de zon nooit ondergaat en het altijd licht is, kunnen we poolvossen op tijd aan zien komen en snel naar het veilige water rennen.

Na de rui, als onze nieuwe slagpennen uitgegroeid zijn, kunnen we weer vliegen en durven we weer luid te roepen. Dan gaat al gauw de zon voor het eerst weer onder en beginnen we met onze jonge kroost aan de grote trek naar West-Europa. Op het eiland Rügen in de Oostzee maken we altijd een tussenstop, maar daarna gaan we door naar de Kolken in Dongeradeel. De eerste jaren werden we daar nog vaak door boerenzons op knetterende bromfietsen of met lichtkogels opgejaagd, maar sinds 1996 is dat sterk veranderd. Vroeger vlogen we vaak van hot naar haar om steeds weer bij een nieuwe groep Kolganzen veiligheid te zoeken. Nu worden we met rust gelaten en blijven we in kleine groepjes bijna twee maanden lang rond Tibma hangen. Elke nacht slapen we op het Lauwersmeer. Dan kunnen we in het donker niet door een vos verrast worden.

Laatst gebeurde er iets gekks. Het gras bij Tibma was erg kort geworden en we vlogen vanuit het Lauwersmeer maar eens naar het zuiden achter wat andere Kolganzen aan. Vlak achter een boerderij zagen we ganzen neerstrijken, draaiden een rondje, en vielen ook in. Plotseling zwiepte er een net door de lucht en werden we allemaal gevangen. Toen we weer losgelaten werden, hadden we van die rare zwarte halsbanden om onze nek. Hiermee schijnen jullie ons ook op afstand te kunnen herkennen.

Als het streng vriest en er geen open water meer is, trekken we verder, naar de Fraterwaard langs de IJssel, waar nog veel meer kolganzen pleisteren. Stromend water blijft bij strenge vorst langer open. Mensen met telescopen hebben ons daar herkend aan de letters op onze halsbanden. Zo weten jullie ook dat we met onze vier kinderen daarna nog in de Ooijpolder bij Nijmegen zijn geweest en toen via de Elbe, door Polen, langs de rivieren in Rusland uiteindelijk eind april weer in Kologriv zaten en nog als gezin bijeen waren. Nu we dit schrijven zijn onze kuikens net uit het ei gekomen hier op Waigatsj.

We hopen dat de Nederlandse boeren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit door mogen gaan met hun gastvrije onthaal, want we verheugen ons nu al op ons jaarlijkse verblijf in de sappige weilanden rondom Tibma.

Gosse en Geke Kolgans,
Waigatsj 14 juli 2003

Inleiding

1990

 Landbouwschade door grazende
ganzen f 2.100.000
(€957.000)

1996

 Landbouwschade door grazende
ganzen f 4.700.000
(€2.129.000)

**Start experiment
ganzenopvangregeling**

Al eeuwenlang is Nederland met zijn laaggelegen graslanden, vele water en zachte winters een ideaal overwinteringsgebied voor wilde ganzen en neemt daarmee binnen Europa een unieke positie in. Het ganzenvangen met slag-netten (Guozzefflappen in het Fries) met levende lokganzen is dan ook een alleen in Nederland tot ontwikkeling gekomen ambacht.

Internationale verdragen ter bescherming van trekvogels en het herstel van de ganzenpopulaties plaatsen de Nederlandse overheid voor een probleem. Hoe vangen we deze wintergasten op zonder de boeren te duperen?

Vroeger werden de ganzen gevangen als welkome aanvulling op het menu, en bovendien kon men hierdoor 's winters wat bijverdienen, tegenwoordig wordt alleen nog gevangen ten behoeve van het ringonderzoek. Dezelfde bodemgesteldheid en klimatologische omstandigheden die voor ganzen van belang zijn, maken ons land ook ideaal voor de landbouw, in het bijzonder de melkveehouderij.

Boeren hebben in de loop van vele eeuwen ons land omgevormd tot een open landschap dat ook ganzen en weidevogels ideale levensomstandigheden biedt. Van de zes verschillende soorten ganzen die algemeen in ons land voorkomen, zijn alleen de Rotgans en in beperkte mate ook de Grauwe Gans nog aan te treffen in hun oorspronkelijke biotoop, zoals het er uitgezien moet hebben voordat de mens de natuur omvormde: zeegrasvelden en kwelders

en rietmoerassen. De overige vier soorten zijn in de wintermaanden echte cultuurvolgers en zoeken hun voedsel uitsluitend op boerenland.

Halverwege de vorige eeuw zijn de aantallen ganzen schrikbarend teruggelopen en in 1970 besloten jagers en natuurbeschermers op een gezamenlijk ganzenberaad in Zwolle dat de jacht op ganzen beperkt moest worden. De zogenaamde tien-uursregeling kwam tot stand. Na deze jachtbeperking (en overige jachtbeperkingen in West-Europa) zijn de aantallen ganzen op spectaculaire wijze in een periode van dertig jaar meer dan vertienvoudigd. Nu overwinteren bijna 1,5 miljoen ganzen in Nederland, de helft van alle ganzen die op het Europese continent overwinteren.

Omdat ganzen gras en wintergraan eten, had deze aantaloename merkbare gevolgen voor de landbouw. Via een in

In de vijftiger jaren werden Friese ganzenvangers (Guozzefflappers) ingezet bij het ringonderzoek

Gespannen afwachten in de hut

Loslaten van pas geringde ganzen

de jachtwet geregelde schadevergoedingsregeling kregen gedupeerde boeren een financiële tegemoetkoming voor de door hen geleden opbrengstderving.

In 1990 was het totale bedrag dat aan boeren werd uitgekeerd om de landbouwschade door grazende ganzen te compenseren opgelopen tot F 2.110.000 (€ 957.000). De verdere toename van de aantallen ganzen deden dit bedrag in 1996 stijgen tot € 2.129.000. Ook gecorrigeerd voor inflatie is dit (€ 1.835.000 op het prijsniveau 1990) bijna een verdubbeling (zie fig. 1).

Deze regeling verplichtte de boeren het uiterste te doen om ganzen van hun land te verjagen, leidde soms tot verhitte discussies met schadetaxateurs en het duurde vaak lang voordat bekend werd hoeveel compensatie uitbetaald zou worden.

Deze gang van zaken was niet bevorderlijk voor de relatie tussen boeren enerzijds en burgers en natuurbeschermers anderzijds. Bovendien kregen boeren een negatieve houding tegenover de ganzen, waarvoor Nederland een internationale verantwoordelijkheid heeft.

figuur 1

Een doorbraak kwam in 1996 toen een aantal boeren met het voorstel kwam om de schaderegeling om te zetten in een ganzenopvangregeling waarbij van tevoren duidelijk zou zijn hoeveel compensatie een boer kon verwachten als hij de ganzen met rust zou laten op zijn land. Sindsdien is door het Faunafonds (toen nog Jachtfonds) een aantal experimenten opgezet om ervaring op te doen met een nieuwe opvangregeling. Daarnaast is ook in Waterland een vergelijkbaar experiment opgezet.

In dit rapport worden de ervaringen uit tien verschillende ganzenopvangexperimenten waaraan 641 boeren hebben meegedaan, vanuit verschillende invalshoeken geëvalueerd. Wat betekent het voor de ganzen? Wat betekent het voor de boeren? Wat betekent het voor natuurliefhebbers? Wat betekent het voor de Nederlandse samenleving?

Opgooien lokgans om de wilde ganzen te laten invallen

Lokganzen vastzetten bij het slagnet

Deel 1 De Ganzen

Grazende gasten uit het hoge noorden

Van de zes soorten wilde ganzen die in Nederland komen overwinteren, komen er vijf in groten getale voor in de tien experimentele ganzenopvanggebieden, waarover dit rapport gaat. Dit zijn de Rotgans, de Brandgans, de Grauwe Gans, de Kolgans en de Kleine Rietgans.

De enige uitzondering, de Rietgans, komt hoofdzakelijk voor in akkerbouwgebieden, waar achtergebleven oogstresten (zoals bietenkoppen) een belangrijke voedselbron vormen. Vandaar dat door deze soort nauwelijks opbrengstderving voor boeren optreedt.

Per ganzensoort verschilt de betekenis die Nederland heeft (fig. 2). In de herfst is Nederland van groot belang voor Grauwe Gans en Kleine Rietgans. In de eigenlijke wintermaanden (december-februari) is Nederland belangrijk voor Kolgans, Rietgans en Brandgans, waarbij de laatstgenoemde ook al vroeg in de herfst naar Nederland komt. In het vroege voorjaar (maart) zijn er nog veel Kol- en Brandgans en beginnen de aantallen Rotganzen sterk toe te nemen. Tot ver in mei pleisteren vooral in het Waddengebied grote aantallen Rotganzen.

Hun broedgebieden liggen in Scandinavië (Grauwe Gans), op Spitsbergen (Kleine Rietgans) en vooral in het hoge noorden van Rusland (Kolgans, Brandgans en Rietgans) tot in Noord-Siberië (Rotgans) toe. Dankzij ringonderzoek door Alterra is hierover veelbekend geworden (zie kaartjes).

De Rotgans

Deze kleinste van allemaal legt de grootste afstanden af. Hij broedt in Noord-Siberië op het Taimyrschiereiland, zo'n

duizend kilometer ten oosten van Nova Zembla. In de winter is de hoofdmacht van de Rotganzen langs de Franse en Engelse kusten te vinden. Slechts 20 % verblijft dan in Nederland, voornamelijk in het Deltagebied en het Waddengebied. Buiten de broedtijd is de Rotgans altijd te vinden langs de zeekust, waar zeegras, groenwieren en zoute kwelderplanten zijn voorkeur hebben. Tot 1970 waren er niet meer dan 20.000 Rotganzen in heel West-Europa en binnendijs werden ze niet gezien. Pas nadat de aantallen tot boven de 100.000 waren gestegen, kwamen de eerste meldingen van Rotganzen die binnendijs kwamen grazen. 's Winters in Oost-Engeland begrazen ze sindsdien ook wintergraan.

In het voorjaar komen ook de Franse en Engelse wintergasten naar het Waddengebied. Dat is ook goed te zien aan het aantalverloop op Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog (fig.14 t/m 16). In april en mei zijn ze daar het talrijkst. Hoewel ze een voorkeur hebben voor de jonge kweldervegetaties zoals op de Boschplaat, het Oerd en de Oosterkwelder, hebben deze gebieden onvoldoende capaci-

de Rotgans

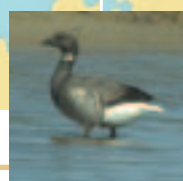
Met kleureringen gemerkte Rotganzen geven inzicht in hun verblijfplaatsen. Op deze kaartjes is aangegeven waar Rotganzen, die op de drie Waddeneilanden, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog zijn gezien, nog meer werden waargenomen

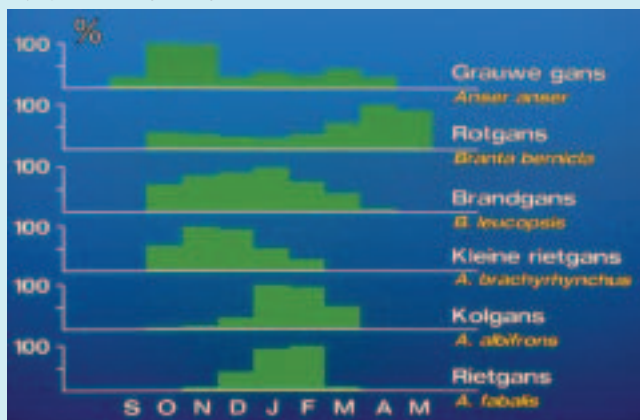
mei

juli
broedgebied

figuur 2 Ganzenfenologie: In welke maand bereikt een ganzensoort zijn piekaantal (100 %) in Nederland.

teit om de sterk toegenomen aantallen op te vangen. De eilandpolders zijn nu dan ook erg belangrijk voor de Rotganspopulatie in het voorjaar. Dan nemen ze sterk in gewicht toe (van 1200 gram in april tot 1600 gram eind mei) en vertrekken op het moment dat de Eidereenden hier al kuikens hebben voor de 5000 kilometer lange reis naar hun broedgebieden.

De Brandgans

De prachtig bont getekende Brandgans is iets groter dan de Rotgans en broedt in het Europese deel van Noord-Rusland. Hij is minder sterk aan de zee gebonden dan de Rotgans, maar is toch een typische gans van de kustgebieden, vooral daar waar zoet water beschikbaar is, zoals aan de Elbe-monding, het Lauwersmeergebied en langs het Hollands Diep/Haringvliet. De Brandgans heeft een erg korte snavel en graast het gras daarmee kort af. Met de sterk toegenomen aantallen van de Russische populatie nemen de Brandganzen vooral in Fryslân (Friesland), maar ook op veel andere plaatsen waar ze vroeger nauwelijks gezien werden sterk toe, bijvoorbeeld in Waterland.

de Brandgans

De Grauwe Gans

Dit is één van de 'bruine' ganzen en tegelijkertijd de grootste van allemaal. De Grauwe Gans mijdt de hoogarctische streken, en broedt vooral in Zweden en Noorwegen. Vroeg in de herfst (september tot en met november) trekt hij door Nederland om daarna in Spanje te overwinteren. Uit

het aantalverloop van de op het Friese vasteland gelegen opvanggebieden blijkt dan ook duidelijk een piek in de herfst en/of in het voorjaar. Opvallend zijn bij het vliegen de lichtgrijze voorvleugels waardoor ze in het Fries 'skiere guozzen' genoemd worden (grijze ganzen). Tegenwoordig komen er ook steeds meer Grauwe Ganzen in Nederland zelf tot broeden. In deze evaluatie worden deze 'zomerganzen' buiten beschouwing gelaten, maar hun zeer snelle aantaltoename baart veel boeren zorgen. Een deel van deze Nederlandse broedvogels blijft ook in de winter in Nederland. Het aantalverloop in bijvoorbeeld Waterland illustreert dit duidelijk (fig. 11).

de Grauwe Gans

De Kolgans

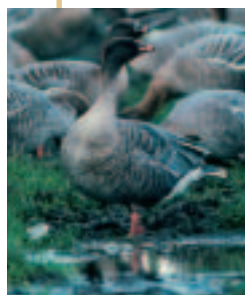
Dit is van de 'bruine' ganzen degene die het gemakkelijkste te onderscheiden is: de witte kol (eigenlijk een bles) en bij de volwassen vogels de zwarte dwarsstrepen op de buik zijn de meest opvallende kenmerken. Het is met ruim 600.000 stuks de talrijkste gans in de Nederlandse winter. Hij broedt in Noord-Rusland, zowel ten westen als ten oosten van de Oeral. In de herfst trekt hij door de Noordduitse laagvlakte naar Nederland. Vroeger kwamen de eerste grotere aantallen pas in december naar Nederland om in januari en februari piekaantallen te bereiken, maar de laatste jaren komen al in november grote aantallen Kolganzen naar Nederland.

de Kolgans

de Kleine Rietgans

Trekroute met
pleisterplaatsen
(Jesper Madsen 1999)

De Kleine Rietgans

Het is een bijzonder soort gans die op enkele plaatsen in Europa zeer geconcentreerd voorkomt. Door de kleine populatie is de soort kwetsbaar. Opvallende kenmerken zijn de lichtbruine borst, de roze poten en de zwart met roze snavel, maar om dat te zien moet de lichtval wel gunstig zijn. Het midden van de provincie Fryslân is één van die plaatsen met een hoge concentratie Kleine Rietganzen. Deze Kleine Rietganzen broeden op Spitsbergen, trekken langs de Noorse kust naar Denemarken en dan via het midden van Fryslân naar West-Vlaanderen waar ze overwinteren. In zachte winters trekken ze al eind december terug naar Denemarken, waar de jacht dan gesloten is. Vooral in oktober en november worden dan ook hoge aantallen van deze soort gezien. Van de tien opvanggebieden is alleen de Súdwesthoeke van belang voor deze bijzondere soort.

Nederland: een El Dorado voor toenemende aantallen ganzen

De internationale betekenis van Nederland als overwinteringsgebied voor ganzen is duidelijk gebleken uit het voorafgaande.

Vanwege het grote belang van Nederland voor trekvogels is Nederland een voortrekker geweest bij het tot stand komen van het African Eurasian Waterbird Agreement dat onder de Bonn Conventie voor de bescherming van trekken- de diersoorten (CMS=Convention on Migratory Species), waarin de bescherming van onder meer ganzen geregeld wordt.

Toename van de ganzenpopulaties

De meeste ganzenpopulaties zijn sinds 1970 flink toegenomen. Vooral de beperkingen van de jacht hebben deze toename veroorzaakt, hoewel ook de verhoogde kwaliteit van het voedsel in de overwinteringsgebieden door sommige onderzoekers als belangrijke oorzaak voor deze toename beschouwd wordt. Duidelijk blijkt deze toename uit tabel 1. Bij enkele populaties lijkt de groei eruit te zijn of is er zelfs sprake van afname. Vooral de rotgans loopt weer sterk terug in aantal en is van ruim 300.000 stuks in 1991 tot

minder dan 200.000 nu teruggelopen. Dit komt vooral doordat het broedsucces sterk verminderd is, maar de oorzaak dáárvan is volslagen onduidelijk.

De conditie waarin de Rotganzen uit het Waddengebied vertrekken is onverminderd goed, zodat er in de broedgebieden zelf of op pleisterplaatsen langs de kusten van de Witte Zee iets aan de hand moet zijn waardoor het broedsucces zo sterk terug is gelopen.

Bij Kolganzen is ook duidelijk te zien dat het percentage eerstejaars vogels terugloopt. Brandganzen en Grauwe Ganzen nemen nog steeds in aantal toe, maar de veel kleinere populatie van de Kleine Rietgans uit Spitsbergen is de laatste jaren met 40.000 vogels stabiel.

Ganzen grazen groen. Landbouwschade door grazende ganzen

Ganzen eten voornamelijk gras, maar ook pas opgekomen wintergraan staat op hun menu. Zij kunnen gras slechts oppervlakkig verteren. Tweederde van het opgenomen voedsel komt er als keutel weer uit, en in deze ganzekeutels zijn nog heel duidelijk grassprietjes te herkennen (zie foto). Hierdoor is vooral jong, goed verteerbaar gras van belang voor ganzen.

In extreem natte najaren waarin bijvoorbeeld veel aardappels niet geoogst kunnen worden, blijken Kolganzen en Brandganzen over te kunnen schakelen op deze achtergebleven aardappelen.

Een wijdverbreid misverstand is dat wilde ganzen vooral dankzij de verbeterde kwaliteit van grasland in Nederland sterk in aantal zijn toegenomen. Hoe is het dan te verklaren dat in het begin van de vorige eeuw de aantallen ganzen ook erg hoog waren en ze zich in hun arctische broedgebieden ook prima van natuurlijke grassen kunnen leven?

De meest waarschijnlijke oorzaak voor het herstel van de aantallen ganzen is de beperking die er sinds 1970 aan de jacht zijn opgelegd.

De sterk verhoogde kwaliteit van het Nederlandse grasland betekent wel dat de ganzen nu in veel grotere concentraties kunnen grazen, omdat er per hectare veel meer gras staat, dat door voldoende bemesting zelfs in de wintermaanden blijft groeien.

In het voorjaar gaat het gras uiteindelijk te snel groeien voor ganzen. Bij Rotganzen bleek dat ze in mei een steeds kleiner stuk intensief vrijwel dagelijks blijven begrazen om het gras jong te houden. Plekken waar het gras te lang is

Ganzenkeutels met de kenmerkende witte punt van urinezuur

tabel 1. Omvang van de belangrijkste Europese ganzenpopulaties in 2000/2001 (Waterbird Population Estimates Wetlands International, 2002 vergeleken met Madsen et al. 1999), die gedeeltelijk in Nederland pleisteren

Soort	1970	2000	Max. in Nederland
Rotgans	40.000	170.000	40 %
Brandgans	50.000	360.000	80 %
Kolgans	100.000	1.000.000	80 %
Grauwe Gans	30.000	400.000	50 %
Kleine Rietgans	15.000	37.000	95 %
Rietgans	?	700.000	20 %

geworden, worden gemeden.

Door met het voorjaar mee te trekken volgen ganzen een 'groene golf' waardoor ze steeds jong gras kunnen benutten. Zo begrazen de "Nederlandse" Kolgans in april en mei de graslanden in centraal Rusland die dan net onder de sneeuw vandaan komen, en pleisteren de Brandgans dan in het Oostzeegebied. Alleen de kleinste gans, de Rotgans, wordt juist in mei massaal in Nederland aangetroffen.

Uiteindelijk is in de broedgebieden de zomertemperatuur zo laag dat ganzen daar de groei zelf bij kunnen houden.

Voor boeren is ook de eerste snede van groot belang vanwege de hoge kwaliteit van dat gras, zodat ganzen door hun voorjaarsbegrazing de meeste landbouwschade veroorzaken.

De opbrengstderving die boeren ondervinden door ganzenbegrazing telt het zwaarste, maar in deel 3 wordt uiteengezet hoeveel andere factoren ook meespelen en hoe ingewikkeld het is om tot een goede schatting te komen wat het uiteindelijk financieel voor een boer betekent.

Als voorbeeld voor de door de overheid uitgekeerde tegemoetkomingen om landbouwschade door Kolgans (de meest talrijke ganzensoort in Nederland) te compenseren zijn de bedragen voor de Kolgans in fig. 3 en voor de Grauwe Gans in fig. 4 weergegeven. Deze bedragen zijn niet gecorrigeerd voor inflatie. De toename bij de Kolgans van € 375.000 in 1990 naar € 1.872.000 in 2002, zou gecorrigeerd voor inflatie in 2002 € 1.357.000 zijn geweest. Het is niet verwonderlijk dat in de opvanggebieden de helft

van het totale bedrag is uitgekeerd, omdat juist waar in het verleden de meeste schade optrad opvangexperimenten zijn uitgevoerd.

Voor overwinterende en doortrekkende Grauwe Ganzen is binnen de opvanggebieden slechts 6 % van de totale kosten besteed.

Deze soort komt daar in veel mindere mate voor (zie ook tellingen in tabel 3). Voor de grauwe gans is het uitgekeerde bedrag toegenomen van € 121.000 in 1990 naar € 865.000 in 2002, of gecorrigeerd voor inflatie naar € 627.000.

Hoeveel gebied is nodig om alle in Nederland overwinterende ganzen op te vangen?

De totale oppervlakte aan ganzen- en zwanenpleisterplaatsen in Nederland beslaat 1.200.000 ha, bijna een kwart van ons land (SOVON 1997). Dit zijn alle gebieden waar in Nederland wel eens ganzen of zwanen komen, maar het is niet nodig om deze hele oppervlakte tot opvanggebied te verklaren.

In 2000 is door Alterra berekend dat voor Brandgans, Kolgans en Grauwe Gans minimaal 50.000 ha van de kwaliteit zoals in het onderzoeksgebied Oost-Dongeradeel nodig is. Voor de Rotgans is in een rapport van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer in 1984 berekend dat er naast de bestaande buitendijkse kweldergebieden circa 1250 ha nodig is. Door verdere verruiging van gebieden als de Boschplaat op Terschelling en Noord-Friesland Buitendijks is de draagkracht van kwelders voor Rotgans lager geworden. Bovendien is het aantal Rotgans daarna nog toegenomen.

Hierdoor is de nu als opvanggebied al gerealiseerde oppervlakte en het reservaat Zeeburg op Texel (tezamen circa 2200 ha) waarschijnlijk te gering en zullen ook elders, zoals op Wieringen en langs de Fries-Groningse Waddenkust opvanggebieden gerealiseerd moeten worden.

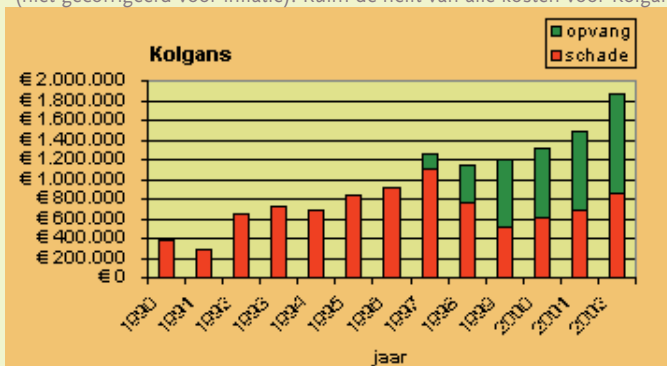
De oppervlakte die nodig is om de Kleine Rietgans in de herfst op te vangen kan globaal voor de huidige 37.000 Kleine Rietgans geschat worden op 2000 ha.

Uitgaande van de aantallen ganzen in 2000 is dus circa 55.000 ha noodzakelijk om die aantallen ganzen op te vangen.

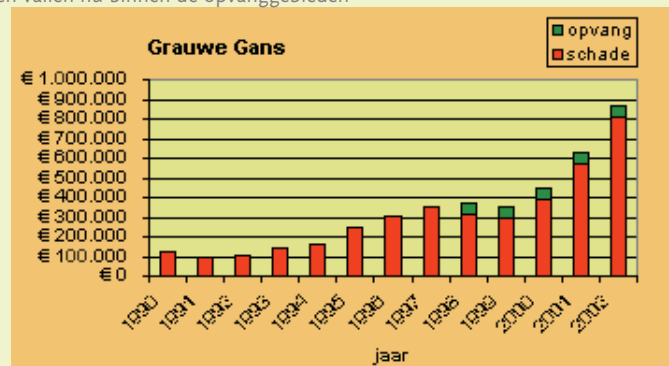
*Het opvangbeleid heeft een positieve impact gehad.
We praten positiever over ganzen,
er is minder stress rond dit onderwerp.*

J. de Kam, Fjùrlannen

Door de overheid uitgekeerde bedragen om Kolgans (fig.3) en Grauwe Ganzen (fig.4) op te vangen (niet gecorrigeerd voor inflatie). Ruim de helft van alle kosten voor Kolgans vallen nu binnen de opvanggebieden

figuur 3

figuur 4

Deel 2 Natuurbeleid voor ganzen

Ganzenbeleid van de Nederlandse overheid

Historisch overzicht van belangrijke gebeurtenissen voor het Nederlandse ganzenbeleid

- 1960: De Belgische les: Graaf Leon Lippens staakt de ganzenjacht bij Damme in Vlaanderen en creëert daarmee het eerste ganzenreservaat.
- 1965: Bond van Friese Vogelbeschermings Wachten neemt initiatief tot creëren van een 4000 ha groot ganzenrustgebied in het hart van Fryslân.
- 1966: Nationaal beraad wilde ganzen Zwolle zie speciaal nummer Om het behoud van de WILDE GANZEN van Het Vogelaar.
- 1969: Ganzenjacht beperkt: tien-uursregeling van kracht.
- 1975: CRM koopt Rotgansreservaat Zeeburg op Texel.
- 1976: Eerste standaardwerk over ganzen: Wilde ganzen in Nederland Lebrecht et al. (Thieme).
- 1984: Richtlijnen voor het beheer van Rotganzen in het Nederlandse waddengebied, RIN-rapport 84/4.
- 1986: Het beheer van wilde ganzen in Nederland, aanzet voor een landelijke beheersvisie door Natuurmonumenten en Vogelbescherming.
- 1987: Ganzennummer De Levende Natuur (Ebbing & Spaans (ed.)).
- 1989: Vogelbescherming brengt film 'Ganzenproblemen?' van Musch & Tinbergen in première.
- 1990: LNV- Beleidsnota Ruimte voor ganzen.
- 1990: LNV-Natuurbeleidsplan.
- 1991: International workshop: 'Farmers and Waterfowl' in Lelystad 6-9 October 1991, IWRB-Special Publication Nr. 21: van Roomen & Madsen (Eds.: Waterfowl and Agriculture: Review and future perspective of the crop damage conflict in Europe).
- 1993: LNV-Nota Jacht en Wildbeheer.
- 1994: Brent Geese (Rotganzen) in the Wadden Sea; internationale workshop in Leeuwarden georganiseerd door de Waddenvereniging.
- 1996: Start experiment ganzenopvang.
- 1997: Ganzendagen Zwolle met presentatie van 2 boeken:
 - Ganzen, grazers op trek langs de vorstgrens van Ebbing & Dekkers,
 - Ganzen en Zwanen in Nederland van Koffijberg, Voslamber en van Winden (SOVON).
- 2000: Algehele sluiting van de ganzenjacht vooruitlopend op de Flora- en Faunawet.
- 2000: LNV-Nota Natuur voor mensen mensen voor natuur
- 2002: Flora- en Faunawet van kracht.

De Nederlandse overheid is zich al lang bewust van de belangrijke rol die Nederland speelt in het voortbestaan van trekkende ganzen. Als eerste Europese land werd in 1950 de jacht op de rotgans en brandgans gesloten. Toen na 1970 een sterk herstel van de meeste ganzenpopulaties optrad, werd in 1975 op Texel in de polder De Eendracht de boerderij Zeeburg (110 ha) speciaal aangekocht om Rotganzen op te vangen en landbouwschade bij andere boeren te voorkomen. Met de zogenaamde 'stick and carrot' benadering - een aantrekkelijk alternatief voedselterrein bieden ('carrot') en de ganzen daarheen verjagen - werd een begin gemaakt om zowel de boeren als de ganzen te helpen. Piet Postma maakte furore als ganzenbeheerder.

Het verjagen werd ook experimenteel uitgetest op Terschelling in 1982 door de Terschellinger Wildbeheereenheid onder leiding van Jan Smit. Het resultaat van de succesvolle verjagingsactie in de Terschellinger polder leidde niet tot hogere aantallen op de Boschplaat (waar sowieso al veel Rotganzen zaten), maar wel tot hogere aantallen op Ameland en langs de Friese kust. Een verschuiving van het probleem.

De groeiende ganzenpopulaties leidden tot een toenemend aantal gevallen van landbouwschade, maar ook tot een groter bewustzijn van hoe belangrijk Nederland als overwinteringsgebied voor ganzen is. Natuurmonumenten en Vogelbescherming maakten in de jaren tachtig een aanzet tot een landelijke beheersvisie, en de film 'Ganzenproblemen?' die Musch & Tinbergen in opdracht van Vogelbescherming maakten bleek een groot succes. Het Rijksinstituut voor Natuurbeheer publiceerde een uitvoerig overzicht over de ganzenpopulaties die in Nederland overwinteren in een speciaal Ganzennummer van De Levende Natuur, en in 1990 verscheen de belangrijke nota 'Ruimte voor ganzen' van het Ministerie van LNV, en in hetzelfde jaar ook het Natuurbeleidsplan.

In de jaren negentig werd tijdens verschillende symposia de aandacht op de ganzen en de toenemende conflicten met de landbouw gevestigd, en het Ministerie van LNV besloot voorlopig geen plafond te stellen aan de uit te keren bedragen om landbouwschade door ganzen te vergoeden.

Vanaf 1996 werd door het Jachtfonds de mogelijkheid onderzocht om in plaats van schadevergoedingen gekop-

1990

1991

peld aan verjagen tot opvang van ganzen bij de boeren te komen, een vorm van agrarisch natuurbeheer (fig. 6). Het experiment werd tot negen verschillende gebieden uitgebreid, en in 1999 werd ook in Waterland door de Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland via het Waardevolle CultuurLandschappen (WCL) programma van LNV een begin gemaakt met ganzenopvang. Het jaar daarop moest dit experiment alweer gestopt worden, maar dankzij subsidie van de provincie Noord-Holland kon in 2001 en 2002 het experiment weer opgepakt worden.

In 1999 werd de jacht op ganzen volledig gesloten. In feite is daarmee heel Nederland één groot ganzenopvanggebied geworden. Een opvallend nevenverschijnsel is de toegenomen tamheid van de wilde ganzen, die sindsdien veel gemakkelijker te benaderen zijn.

In 2000 werd het Natuurbeleidsplan vervangen door de beleidsnota 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur', waarin nadrukkelijk het accent wordt gelegd op de betekenis die natuur voor mensen heeft.

Het wordt na deze experimenten tijd voor een meer permanente oplossing waarbij het Ministerie van LNV voor de niet eenvoudige taak staat om beslissingen over het toekomstige ganzenbeheer te nemen.

Moet er ingegrepen worden om verdere groei te stoppen, en zo ja hoe moet dat op een internationaal verantwoorde manier.

Hoe komen we tot een permanente regeling voor de opvang van ganzen waarbij boeren meer continuïteit gegarandeerd kan worden, zodat ze bij hun bedrijfsvoering rekening kunnen houden met de ganzen.

Experimentele ganzenopvanggebieden bij boeren

Bij deze evaluatie zijn de resultaten uit tien verschillende experimentele gebieden verwerkt. Op bijgaand kaartje is aangegeven waar deze gebieden liggen.

Persbericht Jachtfonds

JACHTFONDS SLUIT OVEREENKOMSTEN OVER OPVANG GANZEN

Voor de komende twee winterseizoenen (2000/2001 en 2001/2002) zijn opnieuw overeenkomsten afgesloten voor delen van Friesland en het Gelderse rivierengebied voor de opvang van ganzen.

Samen met acht agrarische natuurverenigingen uit Friesland en Gelderland heeft de voorzitter van het Jachtfonds deze overeenkomsten ondertekend. Het Jachtfonds voldeed hiermee aan het verzoek van staatssecretaris Faber van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij om dergelijke overeenkomsten af te sluiten. Met de ondertekening van de overeenkomsten is voor de beide winterseizoenen circa 13.500 ha landbouwgrond in beginsel beschikbaar gesteld voor ganzen. Afhankelijk van het gebied is afgesproken dat landbouwers in de periode van 1 november tot 1 of 15 april, respectievelijk 1 juni (Waddeneilanden) geen werkzaamheden op hun land uitvoeren. De ganzen kunnen in die periode ongestoord op de percelen, die onder de overeenkomst vallen, hun voedsel zoeken. De landbouwers, die zijn aangesloten bij de vereniging, ontvangen een vergoeding voor het opvangen van ganzen. Met ingang van het seizoen 2002/2003 kunnen landbouwers zelf in het kader van de Regeling Agrarisch Natuurbeheer subsidie aanvragen voor het opvangen van overwinterende ganzen.

DE OVEREENKOMSTEN ZIJN GESLOTEN MET DE VOLGENDE VERENIGINGEN

1. Vereniging Boerenbelang te Schiermonnikoog
2. Vereniging Boeren met ganzen op Terschelling
3. Vereniging Agrarisch Natuurbeheer en Ganzenopvang Ameland
4. Vereniging Ganzenopvanggebied "De Súdwesthoeke" (Wymbritseradeel/Nijefurd)
5. Vereniging Guozzenbehear Kuststriepe Wunseradiel-Sud
6. Vereniging De Fjurlannen (de Deelen)
7. Vereniging Guozzekrite (Dongeradeel)
8. Coöperatieve vereniging Agrarisch Natuurbeheer in gemeenten Rheden en Doesburg

Vanaf 1999: 9. Agrarische Natuurvereniging Waterland (via WCL-programma)
Vanaf 2001: 10. Vereniging Meervogel (via Faunafonds)

BOEREN MET GANZEN

P.J. Zorgdrager

AMELAND

F. Kiewiet

BOERENBELANG

J.C. Hagen

GUOZZEKRITE

W. Streekstra
MEERVOGEL

KUSTSTRIPE

S.S. Reitsma

SUDWESTHOEKE

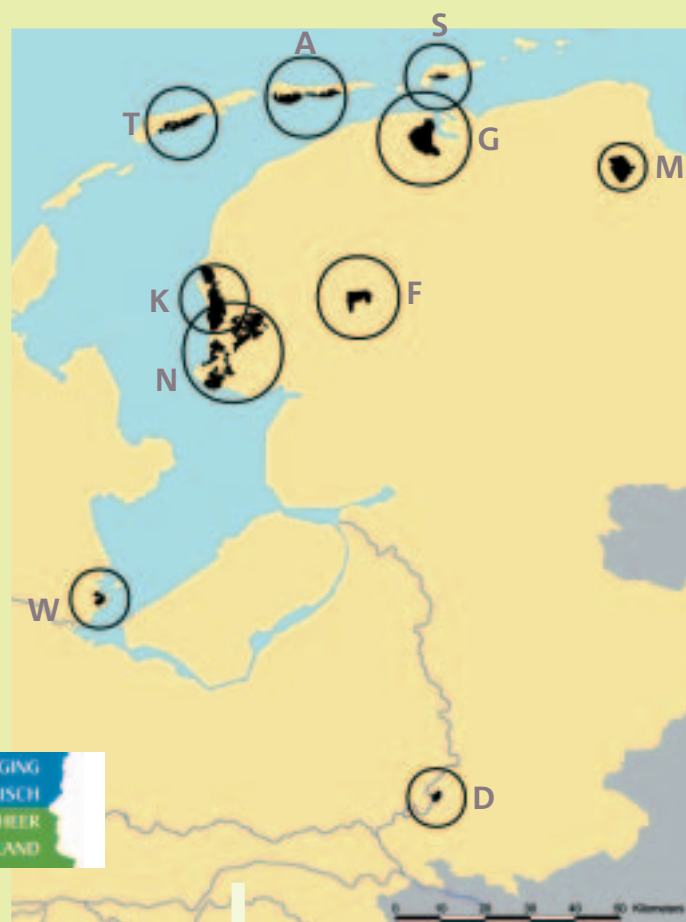

P.J. Zonderland

WATERLAND

C. Knip

VERENIGING	CODE OP KAART	LEDENTAL	HECTARES	VOORZITTER
Meervogel	M	37	1030	M. de Vries
Guozzekrite	G	112	2350	W. Streekstra
Kuststripe	K	114	3070	S.S. Reitsma
Fjûrlannen	F	36	1210	J. de Kam
Sudwesthoeke	N	178	4730	P.J. Zonderland
Waterland	W	15	360	C. Knip
Fratervaard	D	21	460	H.J. van Beek
Terschelling	T	58	800	E.P. Zorgdrager
Ameland	A	63	940	F. Kiewiet
Schiermonnikoog	S	7	280	J. Hagen
Totaal:		641	15230	

tabel 2

G

M

F

D

Ligging van de tien experimentele opvanggebieden voor ganzen, met zwart is binnen elke cirkel de precieze ligging aangeduid. Tabel 2 geeft informatie over de tien ganzenopvangverenigingen

Kolganzen met halsbanden

Op de drie Waddeneilanden: Terschelling (T), Ameland (A) en Schiermonnikoog (S). Deze gebieden zijn vooral van belang voor de kustgebonden Rotgans (zie kaartje) en, vooral op Schiermonnikoog de Brandgans. Door het verblijf tot ver in mei van de Rotgans zijn de conflicten met de landbouw hier vanzelfsprekend het grootst.

Iets minder aan de kust gebonden is het gebied van de Guozzekrite (G) in NO-Friesland, waar echter tot in april nog aanzienlijk aantallen Brandganzen pleisteren, terwijl hier ook kolganzen komen. In dit gebied komt naast grasland ook akkerbouw voor.

Het meest recent is het Noord-Groningse gebied van de vereniging Meervogel (M) bij het Hoeksmeer gelegen. Hier komt relatief veel akkerbouw voor en is de Kolgans verreweg de belangrijkste soort.

Gaan we verder Fryslân in dan vinden we aan de IJsselmeerkust het gebied van de Kuststripe (K) in Wûnseradiel, en in het binnenland de Fjûrlannen (F), beide gebieden met vooral Kol- en Brandganzen, en tenslotte het grootste opvanggebied de Súdwesthoeke rondom Nijefurd (N) waar naast kol- en brandganzen ook de bijzondere Kleine Rietgans voorkomt. In Gelderland ligt langs de IJssel de Fraterwaard (D) bij Doesburg, een echt Kolganzen-gebied waar van oktober tot in maart Kolganzen pleisteren, en tenslotte Waterland (W) een pas recent door ganzen

ontdekt gebied waar vooral Kolganzen en in toenemende mate Brandganzen pleisteren.

In totaal hebben in deze tien gebieden 641 boeren de handen ineen geslagen om over een oppervlakte van ruim 15.000 ha ganzen op te vangen (tabel 2). Bij de samenwerking spelen hun voorzitters (zie foto's) een belangrijke stimulerende rol. Uit figuur 5 blijkt dat het grootste oppervlak door melkveehouders beheerd wordt.

Hoeveel ganzen worden hier opgevangen en wanneer zijn ze waar?

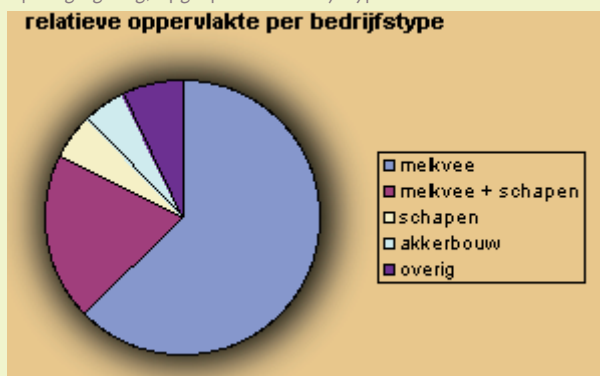
Op grond van de door boerenganzenvereinigingen georganiseerde ganzentellingen zijn figuren 7 t/m 16 gemaakt. Bij het woord tellingen dient men te beseffen dat het om aantalschattingen gaat, die om de twee weken worden uitgevoerd. Omdat de tellingen meestal strikt tot de opvanggebieden beperkt bleven, kan het voorkomen dat op een bepaalde teldatum een belangrijk deel van de ganzen net buiten het opvanggebied foerageerde. Maar ook kan het voorkomen dat juist op de teldatum een extreem hoog aantal ganzen net binnen het opvanggebied foerageerde. Gemiddeld over een aantal jaren geven deze aantalschattingen echter een goed beeld van hoe de verschillende ganzensoorten de tien onderzochte opvanggebieden benut hebben. In de hierna volgende grafieken is dit gemiddelde beeld weergegeven waarbij voor elke soort per opvanggebied de maand waarin deze soort het talrijkste was op 100% is gesteld.

Uit tabel 2 kan men vervolgens een indruk krijgen om welke absolute aantallen ganzen het per gebied en per maand gaat door deze maxima te vermenigvuldigen met het percentage uit de figuren 7 t/m 16.

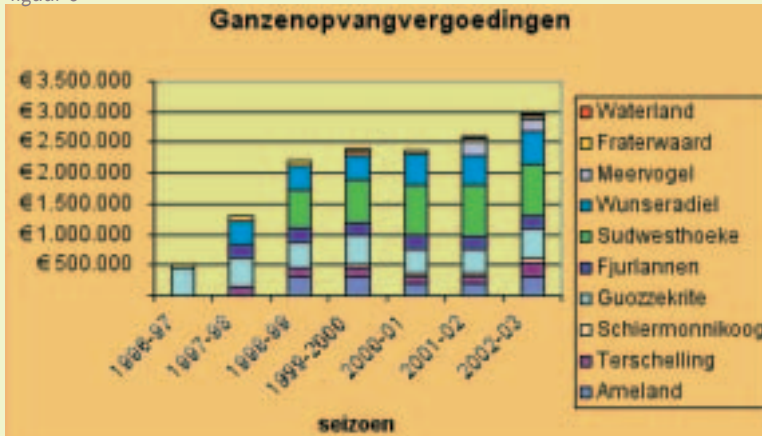
Ik sta positiever tegenover de overheid. W. Streekstra, Guozzekrite Dongeradeel

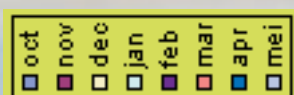
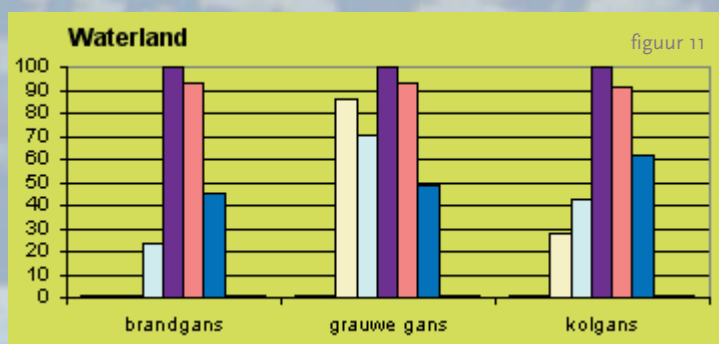
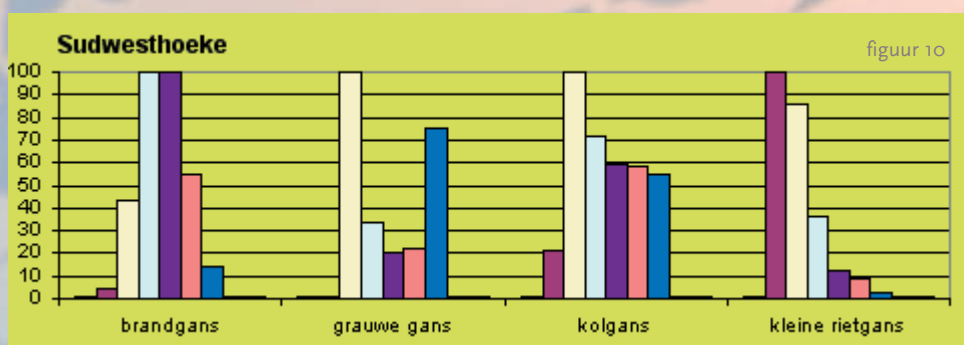
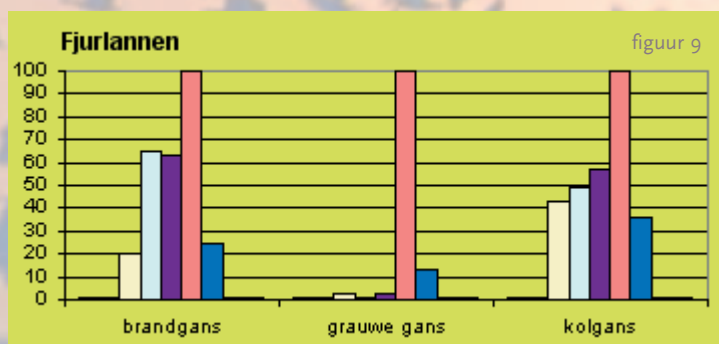
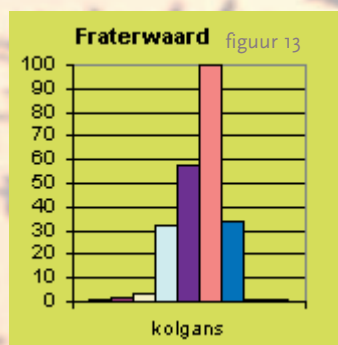
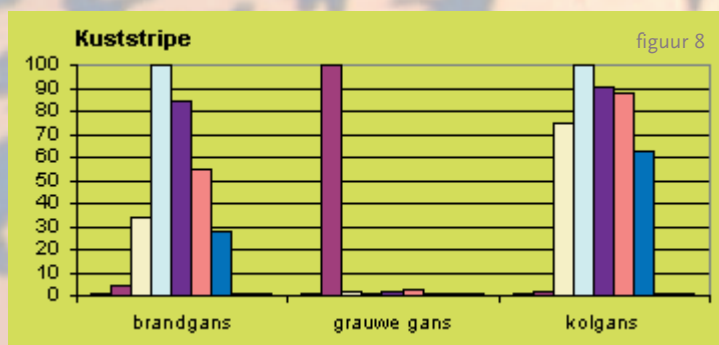
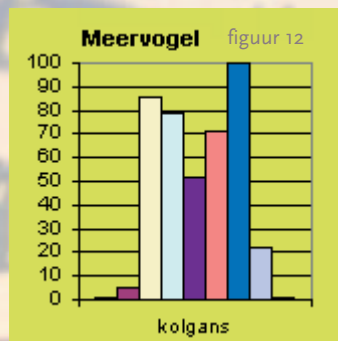
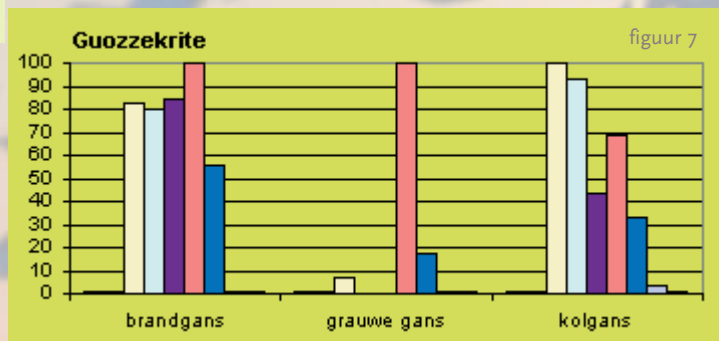
Ook over de natuur en weidevogels leer ik zo veel.

figuur 5 Samenstelling totale oppervlakte binnen de ganzenopvangregeling, opgesplitst in bedrijfstypen

figuur 6

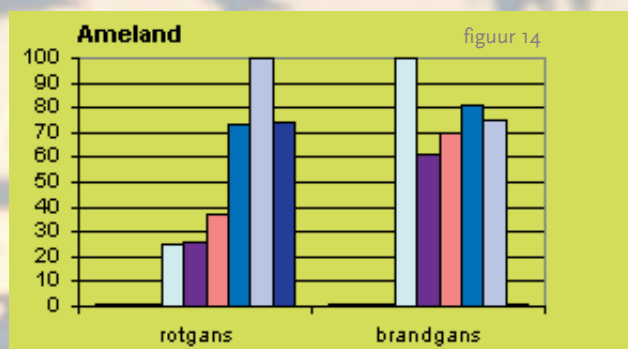
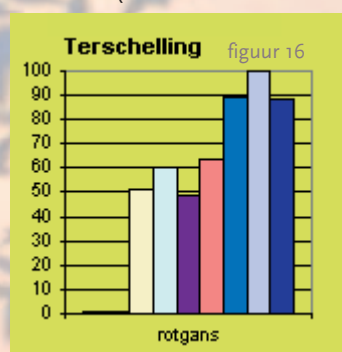
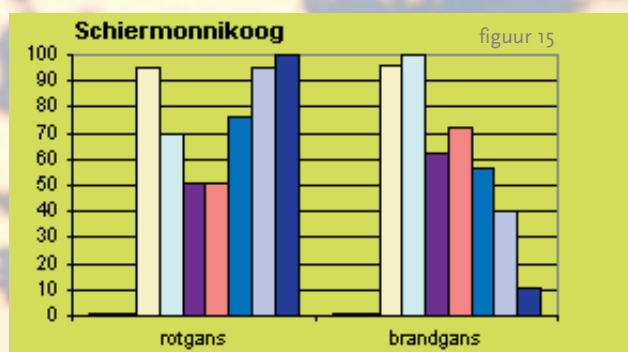

Fig.7-16. Ganzenfenologie per opvanggebied. Van alle tellingen is per ganzensoort de maand met het maximale aantal op 100 % gesteld (zie blz. 13). De rotgans bereiken hun piek op de Waddeneilanden in april en mei.

De Kolganzen vertonen in het koude Groningen (Meervogel) een dip in de winter, en pieken daar in maart, terwijl ze in Waterland juist in januari pieken. De vier Friese Kolgansopvanggebieden vertonen allemaal een brede winterpiek van november tot maart, en langs de IJssel valt de Kolganspiek in februari.

Brandganzen hebben het langste seizoen op de eilanden Schiermonnikoog en Ameland met piekaantallen in november en december (van Ameland ontbreken novembertellingen) en in

NO-Fryslân (Guozzekrite, met weliswaar een piek in februari, maar van november tot t/m januari continu hoge aantallen die ruim 80 % van dat piekaantal bedragen), en het kortste in Waterland waar ze hun piek pas in januari bereiken. De Brandganzen in de tussenliggende gebieden pieken al in december.

Waarnemingen van gemerkte Rot-, Brand- en Kolganzen geven dankzij de inzet van honderden vrijwillige ringaflezers een goed beeld van de verspreiding van deze soorten, zodat ook goed te zien voor welke soorten de diverse opvanggebieden (in zwarte cirkels) van belang zijn. Duidelijk blijkt dat de Rotgans aan de nabijheid van

zout water gebonden is, de Brandgans een echte kustgans is, als er maar zoet water in de buurt is, en de Kolgans hoofdzakelijk in het binnenland voorkomt. Waarnemingen van de Brandgans betreffen de periode van vóór 1990 toen deze soort nog niet in Waterland voorkwam.

Opvanggebied	Rotgans	Brandgans	Grauwe Gans	Kolgans	Kleine Rietgans	Rietgans	Oppervlakte
MEERVOGEL		1000	1000	30000		2000	1030
GUOZZEKRITE	800	28000	300	6000			2350
KUSTSTRIPE		41000	4000	28000			3070
FJÖRLANNEN		17000	8000	32000			1210
SUDWESTHOEKE		37000	2000	31000	24000		4730
WATERLAND		14000	2000	13000			360
FRATERWAARD		200	200	15000		600	460
TERSCHELLING	8000						800
AMELAND	33000	2000					940
SCHIERMONNIKOOG	6000	11000					280
TOTAAL:	48000	151000	18000	155000	24000	2600	15230

tabel 3. Overzicht maximale aantallen ganzen ooit geteld (aantallen boven de 1000 op 1000 afgerond)

Deel 3 Boeren en ganzen en de brug naar burgers

Economische aspecten van het inpassen van ganzenopvang in de agrarische bedrijfsvoering

Normatieve schade

De landbouwschade werd voorheen op basis van taxaties van individuele schadeclaims vastgesteld. Bij de ganzenopvang wordt deze normatief, dus volgens een bepaalde norm zonder directe taxatie van de werkelijke schade aan het gewas, vastgesteld op basis van een gemiddelde opbrengstderving op grasland ten gevolge van ganzenvraat. De Dienst Landelijk Gebied (DLG) heeft berekeningen uitgevoerd in het kader van de ontwikkeling van ganzenpakketten voor Programma Beheer. Bovendien hebben deze berekeningen ten grondslag gelegen aan de uitkeringen naar de verenigingen via het Faunafonds. Bij de berekeningen is onderscheid gemaakt in drie pakketten: "lange" opvang (eilanden), "middellange" opvang (Guozzekrite) en "korte" opvang in de overige gebieden waar de ganzen eerder wegtrekken. De schade die vergoed wordt, heeft vooral betrekking op opbrengstdelaties van grasland over een bepaalde periode in het najaar en in het voorjaar (86% van de gemiddelde graslandopbrengst in Nederland na aftrek van beweidingverliezen en dergelijke en na een bemesting met 70 – 90 kg N voorafgaand aan een snede). Daarnaast is een aanvullend bedrag opgenomen voor herinzaai en onkruidbestrijding en wordt een standaardkorting toegepast voor winterbeweiding. Over het geheel wordt een bonus toegekend van 20%. Dit is een stimuleringspremie die door de EU wordt toegestaan. De berekening van het "lange" pakket verloopt iets anders. Voor de eilanden is ervan uitgegaan dat de opbrengsten tien dagen later op gang komen dan op het vaste land. De pakketbedragen voor de pakketten 'lang' (eilanden), 'midden', en 'kort' bedragen in 2002 respectievelijk (afgerond) € 305, € 206 en € 171 per ha. Behalve op genoemde normbedragen zijn de uitkeringen van het Faunafonds aan de verenigingen gebaseerd op historische referentiebeelden (hoe groot waren de uitkeringen ten tijde van het 'verjaagbeleid') en op basis van vaste taxatiepunten op circa 10% van de percelen. De ganzenverenigingen verdelen de gelden ieder voor zich op basis van eigen regels over de deelnemende agrariërs.

Wordt de werkelijke economische schade op adequate wijze weerspiegeld in deze normbedragen?

In grote lijnen komt de regeling op basis van normatieve schade tegemoet aan de belangrijkste schadeposten die zijn genoemd in de beide enquêtes die ten behoeve van

dit onderzoek zijn uitgevoerd. Schade, door respondenten genoemd, die niet in de normatieve berekeningen is opgenomen betreft onder meer:

- ✓ structuurbederf van het grasland, met name in natte winters. Hierdoor treedt ook laat in het seizoen nog een opbrengstderving op
- ✓ schade door een toenemende werkdruk en piekbelasting
- ✓ het niet kunnen telen van bepaalde gewassen
- ✓ onverkoopbaar voer vanwege slechte kwaliteit
- ✓ uitbreiding van opslagcapaciteit voor voer en mest
- ✓ hogere mechanisatiekosten
- ✓ compensatie voor lagere voerkwaliteit tijdens de langere stalperiode
- ✓ mislopen van ooipremies
- ✓ problemen met MINAS
- ✓ transportkosten van vervangend voer (met name voor de eilanden)

De werkelijke economische schade op een bedrijf als gevolg van de ganzenopvang is afhankelijk van een complex aan factoren en daardoor moeilijk te meten c.q. te taxeren. Het aantal ganzen, het tijdstip en de duur van de begrazing is natuurlijk belangrijk, evenals de ganzensoort en het weer. Bovendien zijn de volgende kenmerken van het bedrijf zelf in belangrijke mate van invloed op de werkelijke economische schade: bedrijfstype, bedrijfsomvang, intensiteit en het aandeel van de grond op het bedrijf dat door ganzen wordt bezocht. Extensieve bedrijven die in principe zelfvoorzienend zijn voor wat betreft hun ruwvoer, ook na ganzenvraat, ondervinden andere gevolgen dan intensieve bedrijven die vervangend voer moeten aankopen. De extensieve bedrijven klagen erover dat ze het ruwvoeroverschot nauwelijks kwijt kunnen vanwege verminderde kwaliteit. De intensieve bedrijven vinden het vervangende voer relatief duur. In een situatie zonder ganzen zou enerzijds het totale aanbod van ruwvoer in een gebied toenemen, hetgeen gunstig zou kunnen uitpakken voor intensieve bedrijven aangezien de prijs vanwege een groter totaalaanbod lager zou liggen. Anderzijds zouden extensieve bedrijven een betere kwaliteit voer kunnen bieden voor een hogere prijs, of hun productie kunnen uitbreiden met melkquotum, mestvee of schapen omdat ze de arbeid beter kunnen benutten. Veel van deze indirecte

Rotganzen

Rotganzen en Brandganzen

De Nederlandse samenleving wil natuur en moet daarvoor betalen.

Andere landen profiteren van de opvanggebieden, de ganzen veranderen de flora en fauna. Hier hangt natuurlijk wel een prijskaartje aan. M. de Vries, Meervogel

schade is veel moeilijker met harde feiten en bedragen te onderbouwen, maar speelt wel een belangrijke rol bij het gevoel dat boeren bij de regeling hebben.

Er is in het verleden veel onderzoek naar ganzenschade verricht. In de meeste gevallen wordt de schade in kaart gebracht via de lijn van de gedeelde voeropbrengsten. Groot Bruinderink (1986) vond een schadebedrag van 45 gulden per dag groeivertraging en een totaalbedrag per hectare dat tussen 1983 en 1985 varieerde van 112 gulden tot circa 300 gulden. Afgezet tegen de totale voerkosten in die tijd (LEI 1986) betekent dit dat ganzen 5% tot 15% van de voeropbrengst per hectare weggrazen. In deze studie werd tevens een alternatieve berekening van de bedrijfschade uitgevoerd waarbij ook de gevolgen van de verlengde stalperiode werden betrokken. Deze berekeningswijze kwam uit op een schadebedrag dat 1% tot 7,5% procent hoger lag. Van recenter datum is een studie van Schaaf en Ydema (1999), evenals de studie van Groot Bruinderink uitgevoerd in Wûnseradiel, waarbij op een aantal bedrijven de schadebedragen (opbrengstderving van het gras) zijn bepaald aan de hand van verschillen met referentiepercelen op dezelfde bedrijven. De schadebedragen liepen uiteen van 423 gulden tot 610 gulden, ongeveer 30% tot 45% van de totale voerkosten. De laatste jaren neemt de ganzendruk steeds verder toe. Niet alleen het aantal ganzen neemt toe, de verblijfsperiode is ook langer: ze komen eerder en vertrekken later. Boeren kunnen hierop verschillend reageren.

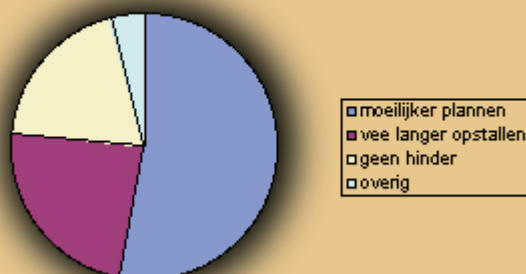
Melkveehouderij

In de melkveehouderij kan een kettingreactie op gang worden gebracht. De redenering is als volgt. Een aantal boeren geeft aan dat de koeien in vergelijking met vroeger eerder op stal gaan en in het voorjaar later naar buiten gaan (fig.17). In deze gevallen is een grotere wintervoorraad voer nodig en ook een grotere mestopslagcapaciteit. Door de langere stalperiode is minder vers weidegras beschikbaar in de weideperiode. Niet alleen als gevolg van ganzenvraat, maar ook doordat op een aantal bedrijven relatief meer gemaaid wordt voor de winter. Het kuilvoer voor de winter is over het algemeen van mindere kwaliteit dan vers weidegras. Om toch de melkproductie van de koeien op peil te kunnen houden, zijn melkveehouders geneigd dit kwaliteitsverlies te compenseren met relatief duur krachtvoer

(bijvoorbeeld eiwitrijke brok). Tekenend hiervoor is dat slechts 20% van de bedrijven kuilvoer of hooi heeft aangekocht en bovendien slechts in beperkte mate. Door kuilgras aan te kopen zouden melkveehouders evengoed de wintervoorraad op peil kunnen brengen (in plaats van extra maaien). Kennelijk kiest de meerderheid in dat geval liever voor aankoop van andere producten, getuige de relatief grote aankopen van onder meer aardappelvezels, perspulp, bierbostel, snijmaïs en andere producten). Gemiddeld wordt op gespecialiseerde melkveebedrijven binnen de opvanggebieden ongeveer 0,3 KVEM per kg melk aangekocht op een voederbehoefte van 0,8 KVEM per kg melk. Er van uitgaande dat intensieve melkveebedrijven over het algemeen geen voer verkopen, kan de hoogte van de opbrengstderving worden afgeleid uit de verhouding tussen het potentieel producerend vermogen van de grond (uitgedrukt in KVEM per kg melk) vermeerderd met de extra voeraankopen en de voederbehoefte van de dieren. Gemiddeld lag dit verhoudingsgetal voor bedrijven met meer dan 10.000 kg melk per ha op 1,2. Dit indiceert dat het gemiddelde schadebedrag tegenwoordig inderdaad hoger is dan het bedrag dat Groot Bruinderink in 1986 vond. De gemiddelde KVEM aankopen per ha boven de normproductie bedragen 1750 KVEM op bedrijven met meer dan 10.000 kg melkproductie per ha. De KVEM-prijs van de aankopen vanwege de ganzenvraat is moeilijk te bepalen, er wordt zowel ruwvoer aangeschaft met een relatief lage KVEM-prijs van bijvoorbeeld tien cent als vervangend eiwitrijk krachtvoer met een prijs van meer dan zeventien cent per KVEM. Uitgaande van een gemiddelde prijs van 14,5 cent bedraagt de directe derving nog altijd ongeveer € 250 per ha. Dit ligt in de lijn

figuur 17

Knelpunten in verband met het opstellen van een graslandgebruiksplan

Minder stress voor boer en overheid

E. Zorgdrager, Boeren met Ganzen

Kleine Rietganzen in Wymbritseradeel, Fryslân

van de bedragen die Schaaf en Ydema (1999) vonden. Extensieve bedrijven komen soms ook op een hoog verhoudingsgetal uit, ondanks voeraankopen. Dit kan het gevolg zijn van verkoop van een overschot aan ruwvoer. Overigens hebben extensieve bedrijven met een ruwvoeroverschot te maken met het probleem dat in de periode waarin de behoefte aan goed ruwvoer groot is, in het vroege voorjaar en ook in de herfst, zij ook zelf te kampen hebben met ganzenvraat.

Een specifieke situatie doet zich voor op de eilanden. Boeren, veelal ook schapenhouders, geven aan dat aanvoer van voer vanaf het vaste land bijna niet te betalen is. De ganzenopvang hier zorgt ervoor dat de veebezetting (en daarmee een deel van de opbrengsten inclusief schaaleffecten) achterblijft bij het niveau dat mogelijk zou zijn zonder ganzen. Op het eiland Schiermonnikoog doet zich bovendien de bijzondere situatie voor dat in de kleine Banckspolder (280 ha) intensieve melkveebedrijven zijn. De hoge graslandkwaliteit leidt tot grote aantallen ganzen waaronder relatief veel brandganzen. Verjaging had een sterk remmend effect op de aantallen ganzen, omdat een

dergelijke kleine polder gemakkelijker 'leeg' te jagen is. Nu ook op Schiermonnikoog overgegaan is tot een opvangbeleid, zijn de aantallen ganzen weer snel toegenomen.

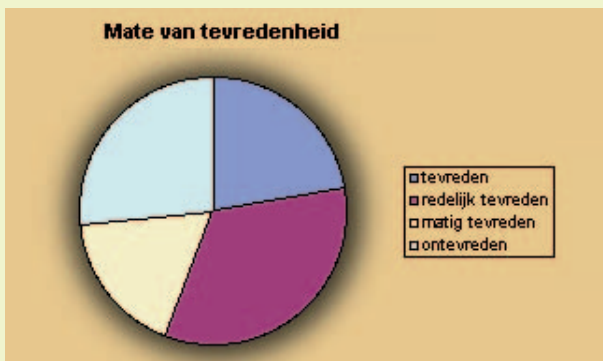
Naast effecten op het opbrengstniveau wordt door veel boeren ook gewezen op het kostenniveau, met name voor wat betreft de inzet van arbeid (fig.18). Veel werkzaamheden worden in het voorjaar uitgesteld waarna een piekbelasting volgt. Een goede graslandplanning is volgens velen niet te maken. In extreme gevallen is de werkdruk zo hoog opgelopen dat dientengevolge de productieomvang werd ingekrompen.

De meeste melkveehouders zijn redelijk tevreden tot tevreden over de hoogte van de vergoeding (fig.19). Ontevredenheid over de hoogte van de vergoeding hangt onder meer samen met het weer. Een aantal boeren vindt de vergoeding bij langdurig natte en/of koude weersomstandigheden te laag. De schade zou bij nat weer of bij vorst veel hoger zijn door verslemping van de bodem, respectievelijk het uitwinteren van goede grassen (fig.20)

Schapenhouderij

In de ganzenopvanggebieden op de eilanden gelden de overeenkomsten voor "lang verblijf", dat wil zeggen dat er van 1 november tot 1 mei niet mag worden beweide. Vanaf 1 mei is maaien en beweiden weer toegestaan. Op maximaal 15 % van de oppervlakte geldt geen beperking voor maaien en beweiden, maar wordt een korting op de vergoeding toegepast. Veel schapenhouders vinden dit niet redelijk omdat de schapenbeweidings juist positief voor de ganzen uitwerkt, vooral als weilanden die nog niet door de ganzen worden begraasd enigszins kort worden gehouden door de schapen. Vanzelfsprekend is een goed inspelen op de aanwezigheid van de ganzen hierbij belangrijk. Aangezien ganzen de

figuur 18

figuur 19

figuur 20

BEHEERSPAKETTEN VOOR GANZEN

Overeenkomst voor het opvangen van ganzen op landbouwgronden

Er bestaan drie beheerspakketten gebaseerd op de lengte van de periode van verblijf van overwinterende ganzen in de aangewezen opvanggebieden, te weten:

kort verblijf	(1 november tot 1 april),
middellang verblijf	(1 november tot 15 april) en
lang verblijf	(1 november tot 1 juni).

1. Het betreft een verzameling aaneengesloten beheers-eenheden, bestaande uit landbouwgrond, waarvan ten minste 80% van de oppervlakte bestaat uit grasland, die tezamen een aaneengesloten gebied vormen
2. In de beheerseenheden verblijven in het tijdvak regelmatig gedurende de betreffende periode ten minste één van de volgende soorten ganzen: Brandgans, Kolgans of Rotgans
3. Behoudens onder 4 genoemde uitzonderingen, is het niet toegestaan in de betreffende periode binnen de verzameling beheerseenheden handelingen te verrichten of toe te laten, die de foerageerfunctie van het gebied negatief kunnen beïnvloeden
4. Toegelaten handelingen:
 - ✓ Rollen, slepen, bemesten, greppelen, alsmede op akkerbouwpercelen de daarop gangbare landbouw-werkzaamheden;
 - ✓ Tot 1 februari het onderhoud van sloten, walkanten en drainagesystemen;
 - ✓ Op maximaal 15% van de oppervlakte van de beheerseenheid geldt geen beperking voor maaien en beweiden. De oppervlakte van de afzonderlijke

percelen waarop dit betrekking heeft dient elk jaar uiterlijk voor 15 oktober op kaart te worden aangegeven; voor beheerspakket voor lang verblijf is vanaf 1 mei beweiding en maaien niet meer aan het maximum percentage gebonden;

- ✓ Het vangen van mollen tot 1 januari gedurende het gehele etmaal en in de periode daarna van anderhalf uur voor zonsondergang tot een half uur na zonsondergang;
- ✓ Uitoefening van jacht gedurende de periode van anderhalf uur voor zonsondergang tot een half uur na zonsondergang;
- ✓ Uiterlijk tot 1 januari eenmalig jagen per jachtveld van een half uur voor zonsopkomst tot een half uur na zonsondergang;
- ✓ Het rapen of doen rapen van kievitseieren van 16.30 uur tot zonsondergang, mits aan de ingang van elk perceel aan de openbare weg borden zijn geplaatst waarop de ingevolge deze overeenkomst geldende beperkingen voor het rapen van kievitseieren zijn kenbaar gemaakt.

Het alternatief is de jacht weer invoeren. Als ik terugdenk aan zeven jaar geleden, dat er overal in de lucht ganzen waren en er constant lawaai was van ganzen en jagers... Nu heerst er rust. Bovendien hebben ganzen minder voer nodig, omdat ze niet worden verjaagd en dus minder energie verspelen.

P.J. Zonderland, Súdwesthoeke

voorkeur blijken te geven aan kort gras, is voorbeweiding door schapen gunstig voor de ganzen en zou een toeslag meer op zijn plaats zijn dan een korting.

Boeren die in belangrijke mate van schapen afhankelijk zijn, voelen zich hierdoor benadeeld. Tenslotte legt de regeling hen beperkingen op in de productiecapaciteit en kan het in extreme gevallen tot onhoudbare situaties in de stal leiden met een verhoogde ziektedruk onder de schapen.

Akkerbouw

In enkele ganzenopvanggebieden zijn akkerbouwers actief. Ook zij kunnen schade ondervinden door ganzenvraat. Het meest bekend is de ganzenvraat in wintertarwe, deze schade wordt vergoed. Echter, ook voor andere gewassen wordt schade gemeld, zoals bij pootaardappelen, suikerbieten, groenbemesters graszaad en zomertarwe en daar is geen vergoeding voor. Een deel van de schade is volgens akker-

bouwers het gevolg van het feit dat ganzen steeds vroeger komen en later weggaan. Bepaalde gewassen kunnen in feite niet in de vruchtwisseling worden opgenomen, hetgeen de bedrijfsvoering ernstig hindert.

Onderzoek naar gewasschade in de akkerbouw voor wintertarwe en graszaad (Teunissen, 1996), liet een gemiddelde derving zien rond 10% van de kg-opbrengsten. De variatie was echter zeer groot. Zo leidde een lichte vraat op een gunstig tijdstip tot een betere uitstoeeling van het gewas en daarmee zelfs tot hogere opbrengsten, terwijl de opbrengst bij een hoge begrazingsintensiteit tijdens een strenge winter met 40% afnam. Naast een opbrengstderving werd in veel gevallen ook een afname van de productkwaliteit waargenomen. Teunissen bekeek alleen effecten die direct aan het gewas te meten zijn. Effecten op de vruchtwisseling en de bedrijfsvoering bleven buiten beschouwing.

Brandganzen

Veranderde opstelling van boeren tegenover natuurbescherming

Het invoeren van het systeem van gedogen (boeren zelf spreken liever van ganzenopvang) versus het systeem van directe schadevergoeding heeft een duidelijke verandering teweeggebracht in de houding van boeren, zo valt veelvuldig te horen in gesprekken met de voorzitters van de ganzenverenigingen. Bij de directe schadevergoeding was vooral de eis dat de ganzen actief verjaagd moesten worden de hoofdoorzaak voor een enigszins vijandige houding. De schaderegeling werd ervaren als een bureaucratisch systeem met een grote mate van onzekerheid over de uiteindelijke hoogte van de schadevergoeding voor de boeren.

Door de ganzenopvang is een andere relatie tussen boeren en ganzen ontstaan. Zo is de kennis over ganzen toegenomen. De ganzen worden niet meer op één hoop geveegd als "rotganzen", maar onderkend als verschillende soorten en gerespecteerd als individuen.

Door het opvangen in plaats van het verjagen ontstaat meer rust voor de ganzen, maar ook voor de boeren. Het

op voorhand vastgelegde vergoedingenniveau draagt bij aan de rust onder de boeren en niet in de laatste plaats aan een betere relatie met de overheid. Binnen boerengezinnen is de sfeer door deze nieuwe benadering van het ganzenprobleem verbeterd. Er wordt veel positiever over ganzen gesproken en de stress is enigszins weggenomen.

De organisatie van de ganzenopvang middels de ganzenverenigingen wordt als positief ervaren. De boeren willen niet als politieagent gaan fungeren, toch is de sociale controle vaak goed, waardoor afspraken als vanzelf worden gecontroleerd. De eigen verantwoordelijkheid ten aanzien van de problematiek is geprikkeld: van slachtoffer naar regisseur. Door het dicht bij de boeren organiseren van de opvang wordt maatwerk geleverd tot op het niveau van de individuele boer.

De sociale samenhang wordt versterkt door het opereren in een vereniging. Individuele boeren komen met hun problematiek uit het isolement wat leidt tot verbreding van het gezichtsveld, zowel in sociaal opzicht als met betrekking tot het omgaan met ganzen op het niveau van de bedrijfsvoering. Juist door deze bredere kijk blijkt ook de belangstelling voor andere vormen van agrarisch natuurbeheer als weidevogelbeheer toe te nemen.

In ons gebied is volop recreatie, de toeristen kijken je dagelijks op de handen. Het is voor die mensen prachtig om een land vol ganzen te zien

C. Knip, Waterland

Informatiebord
Guozzekrite,
Oostmahorn

Ecotoerisme rondom overwinterende ganzen

De grote groepen ganzen bieden vaak een imposant schouwspel in veel open gebieden in Nederland. Voorheen waren ze vrij zeldzaam en slechts in een beperkt aantal gebieden in grote aantallen te vinden. Nu komen ze op vele plaatsen in groten getale voor. De van oudsher belangrijke ganzengebieden zijn echter nog altijd de concentratieplaatsen. De ganzenopvanggebieden omspannen een belangrijk deel van deze belangrijkste pleisterplaatsen. De nieuwe benadering in het opvangen van de ganzen heeft tot gedragsveranderingen bij de ganzen geleid. De belangrijkste verandering is het afleggen van de schuwheid. Vroeger gingen de ganzen bij de geringste verstoring al op de wieken. Door deze grote schuwheid zochten ze alleen de meest open gebieden op waar ze gevaar al op grote afstand aan konden zien komen. Tegenwoordig zitten ze, soms letterlijk, tot in de achtertuin.

Voor het genieten van de aanblik van ganzen, het “ganzentoerisme”, biedt dit fantastische mogelijkheden. Nederland is nog steeds hét ganzenland bij uitstek. En het nieuwe gegeven dat ganzen zich niet meer storen aan “potenkijkers”, nu ze niet meer door boeren verjaagd worden

maakt een tocht door ganzenland onvergetelijk.

Toch is nog weinig bekend over de omvang en potentie van op ganzen gericht ecotoerisme. Zo weten de VVV's niets te melden over aantallen ganzentoeristen. Wel komen, vooral op de eilanden, veel vogelkijkers waarbij de aantekening wordt gemaakt dat er misschien niet méér vogelaars komen, maar dat het zeker aantrekkelijker is geworden voor de vogelaars die er al kwamen.

Wat in ieder geval duidelijk naar voren komt is dat het huidige opvangbeleid leidt tot een sterk verbeterd imago van boeren in de ogen van de burger.

Al vrezen boeren die meedoen aan ganzenopvang nog wel eens voor hun imago bij collega-boeren.

De mogelijkheden voor ganzentoerisme kunnen nog aanzienlijk worden uitgebreid. Verschillende ganzenverenigingen zijn al heel actief met het geven van voorlichting en het aanbieden van excursies. Samenwerking met andere natuurorganisaties verschilt van gebied tot gebied maar plaatselijk is er de nodige samenwerking zoals in Dongeradeel waar samen met Staatsbosbeheer excursies worden georganiseerd en samen met Natuurmonumenten een ganzenkijkhut wordt neergezet. Ook educatie door middel van lespakketten en het inrichten van bezoekerscentra draagt bij aan de positieve beleving van de ganzen.

De 300.000 toeristen die jaarlijks op Schiermonnikoog komen, zijn nu veel positiever gestemd dan toen wij de ganzen bejaagden.

J. HAGEN, Schiermonnikoog

Deel 4 Naar een toekomstperspectief voor boeren en ganzen

Voor de toekomst is er een aantal bijzonder positieve bevindingen te noemen als gevolg van de ganzenopvang.

De ganzen hebben het beter door een grotere mate van rust in de belangrijkste pleisterplaatsen. Nederland neemt daarmee haar internationale verantwoordelijkheid ten aanzien van de ganzen serieus.

Net zo belangrijk is dat boeren bij deze nieuwe aanpak een positief gevoel hebben. Daarmee is het draagvlak onder de boeren gewaarborgd. Belangrijke elementen die dit positieve gevoel veroorzaken, zijn de zekerheid over de uitkeringen in combinatie met een efficiëntere afhandeling. Er gaat duidelijk minder administratie mee gepaard. Door de gegarandeerde vergoeding wordt ganzenopvang als logisch element in de bedrijfsvoering opgenomen. Om de ganzenopvang duurzaam in stand te houden is met name het bedrijfsmatig inspelen op de consequenties essentieel. Dit kan alleen bij zekerheid over de financiële compensaties die dit rendabel moeten maken.

Men vindt samenwerking in een vereniging een absolute noodzaak om het opvangen uit te voeren op een door de streek gedragen manier.

Bij voortzetting van de ganzenopvang verdient een aantal zorgen de aandacht. Het gaat om de bedrijfsvoering, beleidsaspecten en de opstelling van de overheid en om zorgen over de natuur in het algemeen en de weidevogelstand in het bijzonder.

De experimentele ganzenopvang heeft op veel bedrijven wel rust gegeven, maar het kan niet alle onrust wegnemen. "Red ik het wel met mijn bedrijf" is een relevante vraag. Als de schade gelijk blijft of zelfs toeneemt, terwijl de vergoedingen hier niet tegen opwegen, komt het voortbestaan van bedrijven in gevaar.

Het beleid zou dan ook moeten worden omgezet in langlopende contracten, die geregeld getoetst worden aan de actuele situatie. De vergoedingen moeten gekoppeld blijven aan de ganzendruk.

Ook buiten de huidige experimentele opvanggebieden moet meer gebeuren. Als het gras in de opvanggebieden op is, grazen de ganzen op andere graslanden. De overheid heeft de neiging dit niet als probleem te zien, maar dat is het wel. Door boeren worden twee zaken genoemd

die dit op kunnen lossen:

- de opvanggebieden moeten voldoende groot worden gemaakt om alle ganzen voldoende voedsel te bieden (uitbreiding van de oppervlakte opvanggebied)
- de ganzen moeten naar de opvanggebieden worden gestuurd (invoering van een flankerend jachtbeleid wordt daarbij vaak als middel genoemd).

Dit komt neer op een zorgvuldig populatiebeheer, waarbij keuzes moeten worden gemaakt over de gewenste omvang van de ganzenpopulaties. Als eerste stap in een dergelijke afweging moet gekeken worden naar de te verwachten evenwichtspopulaties wanneer niet ingegrepen wordt. Vragen als "hoeveel oppervlak opvanggebied is hiervoor nodig?" en "welke typen gebieden kunnen deze opvang garanderen?" moeten beantwoord worden. Voorts bestaat er een toenevende zorg over de zogenaamde zomerganzen. Het aantal grauwe ganzen is in de zomer sterk toegenomen, maar ook andere ganzensoorten nemen als zomergast en/of broedvogel sterk toe. Dat geldt voor de Brandgans, Canadese Gans en Nijlgans.

Voor de bedrijfsvoering is van groot belang in hoeverre de aanwezigheid van de ganzen door mag werken in de mineralenboekhouding (MINAS). Praktische aspecten als het toestaan van de voorbeweiding met schapen of pinken en het vangen van mollen zouden moeten worden bekeken. Zo kan voorbeweiding soms positief uitwerken: de kortere grasmat die ontstaat, wordt door Rotganzen op de eilanden graag benut.

Een belangrijk punt van zorg bij een aantal boeren is de relatie tussen ganzen en weidevogels. Door het kort grazen van de grasmat kunnen sommige weidevogels zich minder goed vestigen. Dit verschilt per soort. Voor de waddeneilanden wordt de situatie als volgt beschreven. Op de kale stukken zitten vooral Scholeksters. De Grutto heeft liever wat langer gras, maar zit wel vlakbij de kale stukken om hier met de jongen heen te gaan. De Kievit is niet zo kieskeurig. Er komen ook "nieuwe" soorten: de Kluut komt veel op de kale stukken omdat daar een kweldervegetatie ontstaat, de Strandplevier en het Visdiefje komen hier ook. Nader onderzoek naar de precieze relatie tussen ganzen en weidevogels zou deze veranderingen inzichtelijker moeten maken.

Ik vind het een kick om wat voor de ganzen te kunnen doen. Mijn zoon heeft het bedrijf overgenomen, hij stond eerst sceptisch tegenover de ganzen en het beleid, maar ik heb hem de andere kant van het verhaal laten zien en dat heeft hem positief gemaakt.

Dat geeft die kick.

H.J. van Beek, Fraterwaard

Conclusies

Rotganzen op de Terschellinger dijk

Het sinds 1970 in Nederland en omliggende landen gevoerde beschermingsbeleid voor wilde ganzen heeft geleid tot een geweldig herstel van de in West-Europa overwinterende ganzenpopulaties. Na halverwege de 20ste eeuw gedecimeerd te zijn, zijn de meeste populaties nu weer vertienvoudigd. Zes verschillende soorten ganzen komen in grote aantallen in Nederland voor. Rietganzen komen pas als het echt gaat winteren en voeden zich hoofdzakelijk met oogstresten (bietenkoppen en achtergebleven aardappels), zodat deze soort nauwelijks landbouwschade veroorzaakt. De overige vijf soorten, Kolgans, Kleine Rietgans, Grauwe Gans, Brandgans en Rotgans zijn grotendeels van cultuurgrasland afhankelijk en veroorzaken door hun graasgedrag opbrengstverlies bij boeren. Grauwe Gans en Rotgans zijn de enige soorten die gedeeltelijk nog in natuurgebieden hun voedsel kunnen vinden: in rietmoerassen, respectievelijk kweldergebieden, groenwieren en zeegras op het wad.

De uitgeteste methode van ganzenopvang in tien experimentele gebieden (641 boeren) heeft tot enthousiaste reacties van zowel de deelnemende boeren als natuurbeschermers geleid. De conclusie uit onze analyse is dat het opvangen van ganzen het voortbestaan van deze ganzenpopulaties waarborgt in harmonie met de agrarische bedrijfsvoering, en dat Nederland op deze wijze een betere invulling kan geven aan zijn internationale natuurbeschermingsverplichtingen dan met de vroegere schaderegeling.

De ganzenboeren hebben een veel positievere houding ten aanzien van de ganzen gekregen en de ganzen zijn veel minder schuw. Door het recente opvangbeleid worden ganzen veel meer als een natuurlijk element op het bedrijf geaccepteerd. Naast de zekerheid die de ganzenopvang in materiële zin biedt door een goede compensatieregeling vooraf, treden belangrijke immateriële bijwerkingen op. Er is meer rust voor boeren en ganzen, er ontstaat een betere relatie tussen boer en met de overheid en de interesse in agrarisch natuurbeheer neemt toe. Het samenwerken in agrarische natuurverenigingen speelt daarbij een essentiële rol, en wordt door de boeren als positief ervaren. Het is een vorm van Groene Diensten en Agrarisch Natuurbeheer en heeft draagvlak onder boeren, burgers, overheden en natuurorganisaties.

Het totale bedrag dat als tegemoetkoming voor de landbouwschade door overwinterende ganzen is uitgekeerd, is toegenomen van bijna € 1 miljoen in 1990 tot bijna € 5 miljoen in 2002 (inclusief de opvangregeling).

Het is moeilijk om rechtstreeks inzicht te krijgen in het verschil in kosten tussen de oude schaderegeling en de huidige ganzenopvang, omdat voor een goede vergelijking ook de achterliggende kosten die samenhangen met de oude schaderegeling meegenomen zouden moeten worden, zoals de administratieve verwerkingen van alle klachten, de taxatiekosten, etcetera. Het ligt voor de hand dat als de overheid met tien verenigingen te maken heeft in plaats van met 641 individuele boeren, dat de uitgespaarde meerkosten aanzienlijk zullen zijn.

Daarnaast is ook de meerwaarde die ligt in de veel bredere belangstelling voor de natuur die door de ganzenopvang bij boeren is gestimuleerd, zoals uit de uitgevoerde enquête blijkt, erg waardevol.

Een voorlopige raming van de totale oppervlakte grasland die nodig is om de aantallen ganzen op te vangen die in 1999-2000 in Nederland pleisterden, komt op 55.000 ha van de kwaliteit zoals in Dongeradeel bij onderzoek in 1999-2000 is aangetroffen. In de Nota Natuur voor mensen, mensen voor natuur (LNV, 2000) wordt gesproken over uitbreiding van de huidige ganzenopvanggebieden tot 30.000 ha terwijl er daarnaast ook nog 50.000 ha uit de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) als ganzenopvanggebied zou kunnen fungeren. Deze 80.000 ha lijkt ruim te zijn, maar hierbij dient men zich te realiseren dat verschrappingbeheer de draagkracht van grasland voor ganzen verlaagt, zodat binnen de EHS gelegen grasland niet gelijkgesteld kan worden aan de kwaliteit van het gras in de experimentele ganzenopvanggebieden. Nauwkeuriger schattingen over de draagkracht van deze binnen de EHS gelegen voedselterreinen zijn daarom noodzakelijk.

Het opzetten van ganzentoeerisme en educatie zal in de eerste plaats bijdragen aan de beleefingswaarde van het agrarische gebied. Neveneffecten als draagvlak voor de ganzenopvang en inzicht in de rol van de boeren daarbij, zullen bijdragen aan een duurzame instandhouding van de betekenis van Nederland als ganzenland nummer één.

Aanbevelingen

- ✓ Gezien de doelstellingen in de Nota “Natuur voor mensen, mensen voor natuur” lijkt het raadzaam te streven naar de ontwikkeling van een beheersmodel voor ganzen waarbij over een periode van minimaal zes jaar contracten voor de ganzenopvang gesloten worden. Boeren kunnen dan op basis van deze zekerheid hun planning maken en ook ganzen en mensen die graag naar ganzen kijken, kunnen hierop inspelen. De geplande 30.000 ha lijkt dan hiervoor zeker een reëel begin.
- ✓ De overheid zal bovendien in internationaal verband moeten vaststellen hoeveel ganzen Nederland op wil vangen. Hierbij zal ook onderzocht moeten worden of er een grens aan de groei van ganzenpopulaties gesteld dient te worden en zo ja welke maatregelen dan genomen moeten worden om het aantal ganzen onder deze grens te houden. Ongecontroleerd heropenen van de jacht op ganzen zou het natuurbeschermingssucces van de vorige eeuw echter teniet kunnen doen.
- ✓ Buiten de opvanggebieden grazen ganzen, zeker nu ze onder de nieuwe Flora-en faunawet volledig zijn beschermd, ook volop. Als er voldoende opvanggebied gecreëerd is, zal geprobeerd moeten worden ervoor te zorgen dat buiten deze opvanggebieden nauwelijks meer landbouwschade door ganzen ontstaat. Flankerend jachtbeleid is een mogelijkheid om ganzen zoveel mogelijk te concentreren binnen opvanggebieden.
- ✓ De mogelijkheid EU-subsidie voor de ganzenopvang te krijgen dient nader te worden onderzocht.
- ✓ Een interessante mogelijkheid is om te onderzoeken in hoeverre, net als op de Hoge Veluwe jacht geld kan opleveren om de ganzenopvang deels te bekostigen. Evenals in Noord-Amerika dienen er dan echter wel genoeg opvanggebieden van voldoende omvang te zijn, zodat ganzen kunnen leren dat ze binnen dergelijke gebieden niet schuw hoeven te zijn.
- ✓ Vanzelfsprekend moet er een koppeling blijven tussen de aantallen ganzen en de opvangvergoeding. Zouden de aantallen ganzen in een opvanggebied structureel afnemen dan kan de vergoeding omlaag, maar als – mede door sturing van de ganzen naar de opvanggebieden – de daar grazende aantallen ganzen sterk toe zouden nemen, dan zou bij grotere opbrengstderiving de vergoeding navenant aangepast moeten worden.
- ✓ Begrazing met schapen leidt tot een dichte en korte grasmat, die juist gunstig is voor ganzen. Dit leidt tot een ingewikkelde situatie waarbij het soms voor kan komen dat het grasland waaruit schapen worden weggehaald om de ganzen de ruimte te geven door het doorgroeien van het gras juist ongeschikter wordt voor ganzen. Duidelijk is dat hier maatwerk op zijn plaats is, waarbij de ideale situatie is dat schapen pas dan worden weggehaald als de ganzen het grazen kunnen overnemen.
- ✓ De sterk toenemende aantallen in Nederland broedende Grauwe Ganzen leiden ook bij veel boeren die aan winterse ganzenopvang doen, tot bezorgdheid. Deze problematiek valt buiten het kader van dit rapport, maar dient zeker op korte termijn nader onderzocht te worden.
- ✓ Omdat de Nederlandse graslandgebieden ook van groot belang zijn voor broedende weidevogels dient het ganzenopvangbeleid daar rekening mee te houden. Tot nu toe is er niets bekend over de invloed die grazende ganzen, of het ten behoeve van deze ganzen gevoerde beheer, hebben op de aanwezigheid van broedende weidevogels, hoewel er zeer uitgesproken meningen over worden geventileerd. Het zou goed zijn deze effecten te onderzoeken zodat een samenhangend beleid kan worden gevoerd dat overwinterende ganzen, broedende weidevogels, boeren en natuurliefhebbers ten goede komt.

Zoekplaatje

Bij het halsbandprogramma van Alterra en de Universiteit van Osnabrück is dankzij talloze vrijwillige waarnemers een schat aan gegevens binnengekomen. Dit kaartje geeft een aantal voorbeelden van 11 Kolganzen die verschillende ganzenopvanggebieden hebben bezocht. Zij laten zien dat een heel netwerk van pleisterplaatsen door individuele Kolganzen elk op hun eigen wijze wordt benut. Zoek waar de verschillende Kolganzen allemaal geweest zijn: Bijvoorbeeld Kolgans A01 (de blauwe stip), een volwassen mannetje, werd in december 1998 gevangen in de Eempolder (Utrecht) en van een halsband voorzien. In januari 1999 dook hij op in Zeeuws Vlaanderen en kort daarna op Goeree. In 1999/2000 was hij al in oktober in het opvanggebied Fraterwaard langs de IJssel, in december in Duitsland bij Rees langs de Nederrijn, in januari bij Elburg, in februari bij Mirns, waar hij het opvanggebied de Súdwesthoeke bezocht, even later in februari in Waterland bij Amsterdam om daarna in maart via het opvanggebied Kuststrijpe (bij Makkum) en de Guozzekrite (bij Jouswier) weer weg te trekken. Deze ene Kolgans bezocht dus vijf van de tien opvanggebieden.

Legenda
 A55
 A01
 A30
 A42
 A43
 A50
 D93
 G78
 L70
 X54
 D20
 O opvanggebieden

MET SPECIALE DANK AAN
 Helmut Kruckenberg en alle vrijwillige
 aflezer(e)s(sen) van met pootringen en
 halsbanden gemerkte ganzen.

Colofon

✓ TEKSTEN

Gosse Ebbing (blz. 3)
 Bart Ebbing (blz. 4 - 15, 25)
 Raymond Schrijver (blz. 16 - 19)
 Robert Kwak & Maeike Lok (blz. 20 - 22)
 Bart Ebbing & Maeike Lok (blz. 23 - 24)
 Interviews: Maeike Lok
 Enquête: Raymond Schrijver

✓ KAARTEN

Janien van der Gref, Harold Kuipers, Jolanda Dirksen

✓ FOTO'S

Hans Dekkers, Gerard Müskens,
 Wim van der Ende, Bart Ebbing,
 Musch&Tinbergen, Joost Tinbergen,
 RIN-archief

✓ CARTOON GOSSE

© Gosse: Studio Marge Drachten
 Jaap en Lenie Postuma,
 Guozzebehear Kuststrijpe en Guozzekrite

✓ COÖRDINATIE GANZENTELLINGEN

Oord Faunatechniek, Wittelte
 BEWERKING TELLINGEN en
 WAARNEMINGEN GEMERKTE GANZEN

✓ EINDREDACTIE

Bart Ebbing

✓ SECRETARIELE ONDERSTEUNING

Belia Schuurman
 TEKSTCORRECTIE
 Maeike Lok, Doortje Dallmeijer, Bart Ebbing

✓ VORMGEVING: Reliëf, Rhenen

DRUK: Kerckebosch, Zeist

UITGAVE: Alterra-rapport 792, Alterra, Wageningen

EVALUATIE GANZENOPVANG

UITVOERING:

Alterra

Met medewerking van:

LEI

NLTO-projecten

MEDE MOGELIJK GEMAAKT DOOR

Ministerie van landbouw, natuur en voedselkwaliteit

Faunafonds

Boeren Natuur

EU

Rabobank

landbouw, natuur en
voedselkwaliteit

1990

*Van verjagen
naar
ganzenopvang*